

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розвинене сільське господарство на Волині сформувало тенденції для розвитку харчової промисловості та аграрного сектору. Волинь характеризується відсутністю потужної важкої індустрії, але наявність значних земельних та лісових ресурсів, сприятливих природно-кліматичних умов значно вплинуло на розвиток агропромислової сфери. Харчова промисловість, разом з сільським господарством та транспортом є профільними галузями Волинської області, які приносять найбільші доходи в місцевий та державний бюджет і саме тут сконцентровані найбільш рентабельні підприємства.

За обсягом виробництва продукції харчової промисловості частка Волинської області в загальнодержавному виробництві за останні роки дещо збільшилась – з 2,1 % у 2000 р. до 2,6% у 2002 році.

Харчова промисловість Волинської області є галуззю господарської спеціалізації, питома вага якої в галузевій структурі промисловості за зазначені роки також мала тенденцію до збільшення з 49,4% до 54,4%. За 2002 р. в області випуску товарів народного споживання становив майже половину загального обсягу промислового виробництва.

Виробничий потенціал галузі у 2002 р. налічував у своєму складі 178 підприємств різних форм власності і господарювання, з них: 3,4% - підприємства державного сектора, 78,1% - підприємства колективної форми власності, 18,0% - приватні підприємства. Чисельність працівників харчової промисловості Волинської області у 2002 р. склала 12,4 тис. осіб, що відповідало рівню 2000 р. Ними було вироблено продукції на суму 1010, 8 млн. грн., що на 14,4% більше рівня попереднього року (табл. 1).

Основні показники розвитку харчової промисловості
Волинської області по роках

Показник	2000	2001	2002
Виробництво продукції в діючих цінах відповідних років, млн. грн.	598,5	883,7	1010,8
У % до попереднього року	-	147,7	114,4
Частка продукції галузі у промисловості області, %	49,4	55,2	54,4
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	2,1	2,5	2,6
Чисельність працівників, тис. осіб	12,4	12,1	12,4

Основними галузями спеціалізації області є молочна (25,4%), м'ясна (17,7%), цукрова (10,4%), хлібопекарна (5,4%) та консервна промисловість. Область виробляє 8,0% загальнодержавного випуску ковбасних виробів, 5,9% - консервів, по 4,8% цукру-піску та сирів жирних, 4,5% - макаронних виробів.

Вироби з торговою маркою «Торчин Продукт», «Луком», «Комо», «Нива» за останні роки стали відомі не тільки в Україні, а й в державах близького і далекого зарубіжжя. Компанія «Волиньхолдинг» - ТМ «Торчин-Продукт», що спеціалізується на виробництві кетчупів, майонезу та гірчиці). У 2002 р. посіла восьме місце за доходами серед харчових компаній (випередивши свого головного конкурента – фірму «Чумак»), а її частка складає 60% всеукраїнського ринку кетчупу і 35% - ринку майонезу. Крім перелічених торгових марок, найбільш потужним харчовими підприємствами регіону є: ООО «Павловський пивоварений завод», ОАО «Ковельмолоко», що випускає продукцію під відомою торговою маркою «Комо», Луцька макаронна фабрика, а також Гороховський, Гнидавський та Володимир-Волинський цукрові заводи.

З початку 90-х років в області, як і в цілому по Україні, спостерігалось різке скорочення обсягів виробництва продовольчої продукції, але після 1999 – 2000 рр. намітилась позитивна тенденція виходу з кризового стану. Виробництво окремих видів харчових продуктів у 2002 р. в порівнянні з 1995

р. значно збільшилось: ковбасних виробів та сирів жирних – майже в 3 рази, макаронних виробів – майже в 4 рази, безалкогольних напоїв – у 7 разів, мінеральних вод – у 8 разів. Але поряд з тим, виробництво таких продуктів, як м'ясо (включаючи субпродукти 1 категорії), тваринне масло, борошно, крупи, хліб та хлібобулочні вироби, спирт етиловий з харчової сировини, горілка та лікєро-горілчані вироби, вино плодоягідне та пиво у 2002 р. було значно нижчим навіть рівня 1995 року. Обсяги виробництва кондитерських виробів, цукру-піску та продукції з незбираного молока залишились майже на рівні 1995 року (табл. 2).

Основними продуктами експорту в основному до Москви, Санкт-Петербурга, регіонів Півночі, Сибіру, Білорусі, Польщі та ін. є м'ясо, ковбаси, тверді сири, масло, солодощі, алкогольні напої, майонез та кетчуп.

В харчовій промисловості Волинської області задіяно 22,3% основних промислово-виробничих фондів, серед яких 37,9% повністю зношені та підлягають ліквідації. Вартість основних засобів харчової промисловості області складає близько 605,5 млн. грн. на кінець 2002 р., або 2,4% загальної вартості основних виробничих фондів харчової промисловості України. Промисловий потенціал галузі характеризується низькою технологічною гнучкістю та невисоким рівнем впровадження інновацій у виробництві.

За останні три роки спостерігається позитивна динаміка надходження інвестицій у основний капітал в харчовій промисловості: з 42,1 млн. грн. у 2000 р. до 98,0 млн. грн. у 2002 р., хоча їх нинішня частка в загальнодержавному обсязі інвестицій харчової галузі залишається на досить низькому рівні – 2,4-3,2%. Основним джерелом інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств, тоді як кошти державного бюджету були незначними. У технологічній структурі капітальних вкладень переважають витрати на впровадження прогресивних технологічних процесів, реконструкцію та технічне переоснащення діючих підприємств, освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції.

Таблиця 2

Обсяг і питома вага виробництва продукції харчової промисловості
Волинської області в натуральному виразі по раках

Вид товару	Одиниця виміру	1995		2000		2001		2002	
		Всього	% до України	Всього	% до України	Всього	% до України	Всього	% до України
М'ясо (включаючи субпродукти і категорії)	тис. т	23,1	2,4	13,6	3,4	13,2	4,0	12,3	2,7
Ковбасні вироби	тис. т	4,7	1,7	6,7	3,8	12,1	7,2	16,7	8,0
Тваринне масло	тис. т	6,3	2,8	6,3	4,7	7,1	4,5	4,0	3,0
Жирні сири (включаючи бринзу)	тис. т	2,0	2,7	3,2	4,7	5,9	5,6	6,2	4,8
Продукція з незбираного молока	тис. т	22,9	1,8	12,4	1,8	27,8	2,7	25,2	2,1
Борошно	тис. т	136,5	2,6	90,6	3,0	70,3	2,4	63,5	2,1
Крупи	тис. т	2,4	0,5	0,6	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1
Хліб і хлібобулочні продукти	тис. т	59,5	1,4	42,7	1,7	45,4	1,9	45,7	1,9
Макаронні вироби	тис. т	2,1	0,9	7,0	6,0	4,5	4,0	5,2	4,5
Цукор-пісок	тис. т	81,5	2,1	71,0	4,0	70,5	3,6	77,8	4,8
Олія	тис. т	-	-	-	-	-	-	-	-
Консерви	муб	26,9	1,9	42,7	3,3	76,8	5,0	100,3	5,9
Кондитерські вироби	тис. т	4,3	1,4	7,4	1,1	6,0	0,8	3,9	0,5
Спирт етиловий з харчової сировини	тис. дал.	306	0,5	206	1,0	164	0,6	198	0,7
Горілка і лікєро-горілочні вироби	тис. дал.	909	2,4	422	2,1	250	1,1	315	1,3
Коньяки	тис. дал.	-	-	-	-	-	-	-	-
Вино виноградне	тис. дал.	-	-	-	-	-	-	-	-
Вино плодоягідне	тис. дал.	153	3,3	17	0,5	22	1,0	15	0,5
Шампанське	тис. дал.	-	-	-	-	-	-	-	-
Пиво	тис. дал.	596	0,8	323	0,3	214	0,2	144	0,1
Безалкогольні напої	тис. дал.	249	0,7	1397	2,1	1531	1,8	1761	1,6
Мінеральні води	тис. дал.	25	0,2	72	0,1	167	0,3	203	0,3
Тютюн ферментований	т	-	-	-	-	-	-	-	-
Цигарки та сигарети	млн. шт	-	-	-	-	5	0,01	3	0,004

Чистий дохід (виручка) від реалізації виробленої продукції підприємств галузі, що звітували по фінансовій звітності у 2002 р. склав 1200,4 млн. грн. В цілому харчові підприємства області різних форм власності і господарювання на відміну від більшості інших регіонів спрацювали прибутково (розмір чистого прибутку склав 17,7 млн. грн.) за винятком підприємств державного сектора, приватних та підприємств інших форм власності. (табл. 3).

Проведений SWOT-аналіз дозволив визначити мильні і слабкі сторони, а також можливості і загрози, які необхідно врахувати для визначення стратегічних пріоритетів перспективного розвитку харчової промисловості в регіоні.

Географічне розташування Волинської області, як прикордонного регіону України впливає на подальший розвиток харчової промисловості неоднозначно. З одного боку – наближення до Польщі і Білорусі створює сприятливі умови для розширення експорту продукції області, з іншого – саме прикордонні області відчують на собі найбільший тиск масової експансії неякісної харчової продукції за заниженими цінами з боку сусідніх держав, що негативно відбивається на стані вітчизняного товаровиробника.

Серед *слабких* сторін харчової промисловості регіону можна виділити наступні: відсутність високотехнологічних галузей промисловості, спроможних здійснити модернізацію та технічне переозброєння підприємств галузі, недостатнє залучення іноземних інвестицій і обмежена довіра закордонних інвесторів до місцевого бізнесу та невпевненістю, що державна влада зможе надати гарантії їх капіталу, висока питома вага морально застарілого та фізично зношеного обладнання, будівель та споруд, про що свідчать низькі середньорічні темпи вибуття основних фондів по зносу, незадовільний стан основних виробничих фондів та недопустимо низький рівень їх атомної частини, обмеженість коштів та технічне переоснащення підприємств, недостатнє забезпечення сировинними ресурсами, особливо у

Таблиця 3

Фінансові показники підприємств харчової промисловості різних форм власності Волинської області за 2002 рік

Показник	Всього	В тому числі							Інших форм власності	Із загального підсумку у приватизовані підприємства	
		державний сектор	з них:		колективних	з них:					приватних
			державних	комуніальних		спільних	орендних	акціонерних			
Кількість підприємств, які звітували по фінансовій звітності (на кінець звіт. періоду, одиниць)	178	6	4	2	139	1	0	41	32	1	37
Основні засоби (залишкова вартість) (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	368550,8	25279,0	23906,9	1372,1	316634,6	0,0	0,0	253359,9	8707,0	17930,2	179928,8
Оборотні активи (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	491668,3	29722,4	29661,4	61,0	445771,6	90,0	0,0	317928,1	12883,8	3290,5	241006,3
Дебіторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	320881,3	21516,2	21469,2	47,0	293272,6	31,5	0,0	206185,0	4764,6	1327,9	181912,0
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	24999,6	3590,1	3589,1	1,0	20445,1	4,6	0,0	14422,7	478,3	486,1	8934,4
Кредиторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	479981,7	23464,8	23455,8	9,0	444118,5	163,7	0,0	321408,9	10323,7	2074,7	248738,1
Поточні зобов'язання за рахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	25225,1	365,7	364,7	1,0	23050,3	5,2	0,0	21080,6	1797,3	11,8	12860,6
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (тис. грн.)	1200384,7	33940,2	33774,2	166,0	1128968,4	11,3	0,0	822301,6	32433,0	5043,1	451855,2
Інші операційні доходи (тис. грн.)	197010,7	33817,3	33817,3	0,0	156826,1	5,6	0,0	141228,9	3891,0	2476,3	140227,6
Операційні витрати (тис. грн.)	1355234,6	68838,5	68352,6	485,9	1244388,3	14,7	0,0	925478,3	33928,5	8079,3	580552,6
Інші звичайні доходи та витрати (тис. грн.)	-13200,9	5,0	5,0	0,0	-9838,4	0,0	0,0	-7011,6	-2799,2	-568,3	965,0
Надзвичайні доходи та витрати (тис. грн.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Фінансові результати від операційної діяльності (тис. грн.)	42160,8	-1081,0	-761,1	-319,9	41406,2	2,2	0,0	38052,2	2395,5	-559,9	11530,2
Фінансові результати від звичайної діяльності по оподаткуванню (тис. грн.)	28959,9	-1076,0	-756,1	-319,9	31567,8	2,2	0,0	31040,6	-403,7	-1128,2	12495,2
Чистий прибуток (тис. грн.)	17717,2	-1076,1	-756,1	-320,0	20664,4	1,9	0,0	23347,9	-742,9	-1128,2	10813,3

м'ясній, молочній та плодоовочевій промисловості при значному недовантаженні виробничих потужностей.

Сильні сторони полягають у наступному: вигідне географічне розташування регіону, розширена мережа транспортних зв'язків, що зосереджена у Луцькому, Ковельському та Нововолинському вузлах, достатні водні ресурси та енергетичні потужності, наявність виробничих потужностей, необхідних для прискорення темпів зростання виробництва продукції харчової промисловості.

За своїм геополітичним положенням Волинь є з'єднуючою ланкою між Заходом і Сходом, що робить область об'єктом пильної уваги представників ділових кіл багатьох європейських і східних держав та сприяє розвитку прикордонного співробітництва. Створення євро регіону «Буг» як транскордонного об'єднання, до складу якого входять, крім Волині, Люблінське воєводство Польщі, Брестська область Білорусі та Жовківський і Сокальський райони сусідньої Львівщини, повинно забезпечити сприятливі умови для налагодження продуктивних тривалих ділових контактів. Створення в Луцьку Депозитно-кредитного банку «Україна ЛТД», перейменованого нещодавно в банк «ПЕКАО», заснованого відповідно до спільного проекту, в межах євро регіону «Буг» також дасть змогу вирішувати всі питання в короткий термін, що не потребує вторинного посередництва інших банків і третіх країн у розрахунках між українськими та польськими підприємцями.

Створення такої банківсько-фінансової мережі сприятиме фінансуванню будівництва нового мосту через річку Західний Буг у зоні міжнародного пункту пропуску «Ягодин-Дорогуськ», що дозволить ефективніше розширювати експортно-імпортні відносини між країнами.

Співпраця з Волинською торгово-промисловою палатою також сприятиме тому, щоб Волинь стала регіоном активної міжнародної взаємодії.

Суттєвими можливостями для розвитку Волинської області є залучення іноземних інвестицій і реалізації обласної програми розвитку інвестиційної

діяльності на 2002 – 2010 рр. та регіональні програми підтримки малого підприємництва на 2003 – 2004 р. щодо більш широкого використання інвестиційних механізмів через залучення фінансово-кредитних ресурсів міжнародних організацій та інституцій. Головними інвесторами області виступають країни Центральної та Східної Європи, члени Європейського Союзу, Швейцарії, а також США. Така політика області вже дала певні результати: ТОВ «Павловський пивоварений завод», який веде спільний бізнес з чехами, успішно нарощує виробництво спільного продукту, який в торгіву мережу поступає під торговою маркою «Йоданка Павлівська» (з грудня 1998 року).

Необмежені можливості для розвитку Волинської області існують з точки зору транзиту, тому що України для західних бізнесменів – це шлях на схід. Цьому буде сприяти розвиток спеціальної економічної зони «Інтерпорт - Ковель», яку вже називають новим центром для нової Європи. Через транспортно-складський центр цього буферу підуть вантажні потоки з усієї Європи, на місці буде налагоджено зберігання вантажів та виконання багатьох інших послуг. Аналітики відмічають, що такий «Інтерпорт» не має аналогів в країнах СНД.

Волинська область знаходиться серед числа регіонів-аутсайдерів за соціально-економічним розвитком з найменшою в Україні середньою заробітною платою, найвищим показником безробіття (5,9 %) і нерентабельним виробництвом більшості підприємств. На теперішній час одна з найбільш транзитних областей України сьогодні одночасно є однією з найбільш бідних (37,3 %).

Основними *ризиками й загрозами*, що можуть ускладнити подальший розвиток харчової промисловості, є: масовий відтік робочої сили в сусідні країни внаслідок різкого зниження доходів домогосподарств, немотивоване підвищення цін і зменшення попиту на окремі види харчових продуктів внаслідок низької купівельної спроможності населення при одночасному підвищенні попиту на хліб і молоко, не конкурентоспроможність окремих

видів харчових продуктів, недосконалість системи збуту продовольчої продукції, складний фінансовий стан підприємств, що може спричинити їх банкрутство.

В цілому, аналізуючи все вищезазначене, можна зробити висновок про те, що ефективно використавши свої сильні сторони та можливості, Волинська область має резерви в подоланні слабких сторін, ризиків та загроз для виходу регіону з числа аутсайдерів до більш соціально-економічно розвинених в країні.

Основною *стратегічною ціллю* розвитку харчової промисловості Волинської області є формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей, спиралася б на використання, головним чином, власних сировинних ресурсів для насичення внутрішнього ринку та формування експортного потенціалу галузі.

Відповідно до поставленої мети основними *завданнями* в харчовій промисловості Волинської області є: припинення спаду, стабілізація та нарощування обсягів виробництва харчових продуктів, досягнення рекомендованих норм споживання продуктів харчування населенням регіону, гармонізація та оптимізація пропорцій в складових АПК (обслуговуючих галузях, переробних потужностях, складських приміщеннях та транспорту), поліпшення фінансового стану, пожвавлення інвестиційної діяльності, оновлення та зміцнення матеріально-технічної бази за рахунок використання засобів переважно вітчизняного виробництва, розвиток інтегрованих виробничих структур, в першу чергу, м'ясній та молочній промисловості. У зв'язку із вступом України до СОТ особливу увагу слід приділити підвищенню якості й конкурентоспроможності продукції та сприяти на цій основі розширення її експорту, вирішення питань фінансово-кредитного забезпечення підприємств галузі, подальший розвиток ринків сільськогосподарських продуктів за рахунок підвищення платоспроможності

населення, розширення інфраструктури аграрного ринку, впровадження сучасних екологічно чистих та ресурсозберігаючих технологій.

Вирішення поставлених завдань сприятиме досягненню наступних прогнозованих показників розвитку Волинської області на період 2005 – 2015 рр. (табл. 4).

Таблиця 4

Прогнозовані показники розвитку харчової промисловості Волинської області по роках

Показник	2005		2010		2015	
	I	II	I	II	I	II
Виробництво продукції, млн. грн.	1086,9	1172,4	1408,8	1866,1	1818,9	1836,9
У % до попереднього періоду	-	-	129,6	159,2	129,1	152,0
Частка продукції галузі у промисловості області, %	53,2	53,0	53,6	54,1	54,7	55,0
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	2,7	2,6	2,6	2,5	2,6	2,7

Прогнозоване збільшення виробництва основних видів продукції харчової промисловості на період з 2005 до 2015 рр. проти 2002 р. очікується в таких обсягах: м'яса (включаючи субпродукти 1 кат.) – у 1,4 – 2,7 рази, сирів жирних (включаючи бринзу) – у 1,8 рази, цукру-піску та хліба і хлібобулочних виробів – у 1,2 рази, консервів – у 1,3 – 1,7 рази, борошна – у 1,2 – 1,6 рази (табл. 5).

Таблиця 5

Прогноз виробництва основних видів продукції харчової промисловості Волинської області в натуральному виразі по роках

Вид товару	Одиниця виміру	2005		2010		2015	
		I	II	I	II	I	II
1	2	3	4	5	6	7	8
М'ясо (включаючи субпродукти 1 кат.)	тис.т	17,7	18,4	21,7	25,0	27,8	32,8
Тваринне масло	тис.т	6,3	6,9	8,6	9,6	10,7	11,8
Продукція з незбираного молока	тис.т	26,0	29,6	28,3	30,8	30,8	42,1
Жирні сири (включаючи бринзу)	тис.т	6,3	7,1	6,8	8,8	7,5	11,0
Цукор-пісок	тис.т	73,6	79,8	74,8	84,4	75,7	90,6

Олія	тис.т	-	-	-	-	-	-
Борошно	тис.т	77,2	80,7	84,8	97,1	93,6	99,4
Хліб і хлібобулочні вироби	тис.т	46,0	47,5	54,3	48,8	61,3	53,8
Консерви	муб.	127,2	128,6	144,3	156,4	162,3	170,9

Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Волинської області на період до 2015 року: наук. вид. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2005. – 217 с.